

Աղամի որդիներից Աբելը ամենից մտերիմը Աստծուն, սպանվում է իր հարազատ եղբորից: Այնուհետև ոչ Աստծային խոսք և ոչ որևէ հայտնություն լինելով՝ մարդկային ցեղը ընկնում է տարակուսանքի և անհուսության մեջ, այլև իսկապես քմահաճ գործերի մեջ: Սրանց մեջ սա լիահույս լինելով ուղղամտությամբ կոչում է Աստծուն: Իսկ կոչելը երկու կերպ կարելի հասկանալ – կամ անվանել, ինչպես մի մոռացված բան, կամ օգնություն կանչել: Արդ՝ անվանել հասկանալը, ինչպես մոռացվածի, հարմար չէ, որովհետև այնքան շատ տարիներ չեն անցել, որ Աստված անունը նրանց մոռացնել տային կամ հենց նրան, որ այս անունով կոչվում էր, և դեռ նույնիսկ Աստծուց ստեղծվածը մահվան և թաղման չէր հասել: Ուրեմն սա՝ Ենովսը Աստծուն օգնության է կանչում:

Սա հարյուր իննսուն տարեկան՝ սերում է Կայինանին: Կայինան հարյուր յոթանասուն տարեկան՝ սերում է Մաղաղային: Մաղաղայելը հարյուր վաթսունինգ տարեկան սերում է Հարեղին, Հարեղը հարյուր վաթսուներկու տարեկան՝ սերում է Ենովքին, Ենովքը հարյուր վաթսունինգ տարեկան՝ սերում է Մաթուսաղային: Մաթուսաղային սերելուց հետո նա երկու հարյուր տարի արժանավոր և հաձելի վարք ունենալով, ինչպես զիտե նա, որ հաձեց ամբարփշտների միջից տեղափոխվեց, ինչպես ասված է, որի պատճառը հետո կտանք: Մաթուսաղան հարյուր վաթսունինգ տարեկան՝ սերում է Ղամեքին: Ղամեքը հարյուր ութսունութ տարեկան սերում է մի որդի և անունը դնում է Նոյ:

ՆՈՅԻ ՄԱՍԻՆ

Եվ ինչու արդյոք միայն սրան որդի անունով կոչեց, իսկ բոլոր մյուսների մասին պարզաբար ասաց, թե սերեցին. սրա մասին հայրն ինչ որ հակառակ բան է գուշակում.- «Սա մեզ կհանգստացնի, ասում է նա, մեր գործերից, մեր ձեռքերի նեղությունից և Աստծու անիծած երկրից», որ իրոք եղավ ոչ թե հանգիստ, այլ ջնջում ամեն բանի, որ երկրի վրա կար: Ինձ թվում է, թե «հանգստացնելը» նշանակում է դադարեցնել, իսկ դադարեցնելը՝ ամբարփշտությունը և բոլոր չարիքները վերացնելն է՝ երկրորդ դարի զագրագործ մարդկանց սատակումով: Որովհետև գեղեցիկ ասաց. «մեր գործերից» այսինքն անօրինություններից, և «ձեռքերի նեղությունից», որոնցով պղծություն ենք կատարում: Բայց ըստ այս մարզարեռության հիրավի հանգչում են, բայց ոչ բոլորը, այլ առաքինությամբ կատարյալ հոգիները, երբ չարիքներն, որպես հեղեղով ջնջված, մարրվում են, ինչպես Նոյի ժամանակ չար գործերի անձնատուր մարդիկ: Իսկ որդի անունով մեծարեց Ս. գիրքը, Նոյին իբրև հայտնի ու նշանավոր մարդու և հայրենական առաքինությունների արժանավոր ժառանգի:

Ե

ԱՅՆ ՄԱՍԻՆ, ՈՐ ՆՈՅԻ ՈՐԴԻՆԵՐԻ ԾՆՍԴԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՎԱՍԱՐ Է ԳԱԼԻՍ
ՄԻՆՉԵՎ ԱԲՐԱՀԱՄԸ, ՆԻՆՈՍԸ ԵՎ ԱՐԱՄԸ, ԵՎ ԹԵ ՆԻՆՈՍԸ ՈՉ ԲԵԼՆ Է ԵՎ ՈՉ
ԲԵԼԻ ՈՐԴԻՆ

Եվ այս հայտնի է ամենքին, թե դժվարացյուտ և տաժանելի է ժամանակագրություն կազմելը սկզբից մինչև մեր ժամանակները, մանավանդ որոշելը նախարարական ցեղերի սերումը Նոյի երեք որդիներից: Որքան էլ որևէ մեկը կամենա հետազոտել ըստ դարերի մանավանդ որ Ս. գիրքը յուրայիններին զատելով իբրև իր սեփական ազգ՝ մյուսներինը լրեց, իբրև արհամարհելի և իր կողմից նշանակվելու անարժան: Սրանց մասին մենք կսկսենք խոսել, որքան կարող ենք, ինչպես որ հավաստին գտանք իին պատմությունների մեջ, որոնք ըստ մեզ կատարելապես ձշմարիտ են: Իսկ դու, ով ուշիմ ընթերցող, նայիր այստեղ երեք ցեղերի շարքի հավասարությանը մինչև Աբրահամը, Նինոսը ու Արամը և զարմացիր:

Սեմը հարյուր տարեկան հասակում, ջրհեղեղից երկու տարի հետո, ըստ Ս. զքքի, սերում է Արփաքսաթին:

ՍԵՍ

Սեմը հարյուր տարեկան՝ սերում է Արփաքսաթին:

Արփաքսաթը հարյուր երեսունհինգ տարեկան՝ սերում է Կայինանին:

Կայինանը հարյուր քան տարեկա՝ սերում է Սաղային:

Սաղան հարյուր երեսուն տարեկան՝ սերում է Եբերին:

Եբերը հարյուր երեսունչորս տարեկան՝ սերում է Փաղեկին:

Փաղեկը հարյուր երեսուներեք տարեկան՝ սերում է Ռազավին:

Ռազավը հարյուր երեսուն տարեկան՝ սերում է Սերուքին:

Սերուքը հարյուր երեսուն տարեկան՝ սերում է Նաքովին:

Նաքովը յոթանասունինը տարեկան՝ սերում է Թարային:

Թարան յոթանասուն տարեկան՝ սերում է Աբրահամին:

ՔԱՍ

Քամը սերում է Քուշին:

Քուշը սերում է Մեստրայիմին:

Մեստրայիմը սերում է Նեբրովթին:

Նեբրովթը սերում է Բարին:

Բարը սերում է Անեբիսին:

Անեբիսը սերում է Արբելին:

Արբելը սերում է Քայաղին:

Քայաղը սերում է մյուս Արբելին:

Արբելը սերում է Նինոսին:

Նինոսը սերում է Նինուասին:

ՀԱԲԵԹ

Հաբեթը սերում է Գամերին:

Գամերը սերում է Թիրասին:

Թիրասը սերում է Թորգումին:

Թորգումը սերում է Հայկին:

Հայկը սերում է Արամանյակին:

Արամանյակը սերում է Արամայիսին:

Արամայիսը սերում է Ամասիային:

Ամասիան սերում է Գեղամին:

Գեղամը սերում է Հարմային:

Հարման սերում է Արամին:

Արամը սերում է Արա Գեղեցիկին:

Արդ՝ Կայինանին իբրև Նոյից չորրորդ և Սեմից երրորդ են համարում բոլոր ժամանակագիրները։ Նույնպես և Թիրասին Նոյից չորրորդ և Հաբեթից երրորդ, թեպետ ըստ մեր հայերեն թարգմանության ոչ մի տեղ չի գտնվում ուղղակի ձյուղագրության մեջ։ Իսկ Մեստրայիմին իբրև Նոյից չորրորդ և Քամից երրորդ նշանակված չենք գտնում ոչ մեր թարգմանության մեջ և ոչ որևէ ժամանակարգի կողմից։ Բայց այսպես սրան նշանակված գտանք մի շատ ուշիմ և ընթերցասեր ուն ասորու կողմից և մեզ հավանական թվաց նրա ասածը։ Որովհետև այդ Մեստրայիմը Մեծրայիմն է, որի տակ հասկացվում է Եգիպտոսը։ Եվ ժամանակագիրներից շատերը Նեբրովթին, որ Բելն է, եթովպացի եղած ասելով, համոզեցին մեզ, որ այսպես ստույգ է, Նեբրովթը, այսինքն՝ Բելը, եթովպացի է եղել՝ մենք համոզվեցինք, որ իսկապես այսպես է եղել, Եթովպիան Եգիպտոսին սահմանակից լինելու պատճառով։

Սրանից հետո այս ել ասենք, որ թեպետ Քամի սերունդների տարիները մինչև Նինոսը, և ոչ իսկ ստուգապես նույն իրեն Նինոսինը, ոչ մի տեղ թվարկված չեն, կամ թե մեզ չեն հասել, իսկ մեր Հաբեթի սերունդներինը բոլորովին չկան,- բայց և այնպես վերը բերված ազգարանությունը հավաստի է, քանի որ երեք ցեղերն ել տասնմեկական սերունդ են կազմում մինչև Աբրահամը, մինչև Նինոսը և մինչև մեր Արամը, որովհետև Արան, տասներկուերրորդը, Նինոսից հետո է, և երիտասարդ հասակումն է վախճանվել։ Եվ որ սա Ճշմարիտ է, ոչ ոք թող չկասկածի, որովհետև այս բաները մեզ պատմում է շատ բաներում վստահելի Աբյուդենոսը, որ ասում է այսպես. «Նինոս որդի Արբեղի, որդի Քայաղի, որդի Արբեղի, որդի Աների, որդի Բաբի, որդի Բելի»։ Նույնպես մերը, Հայկից մինչև Արա Գեղեցիկը, որին վավաշու Շամիրամն սպանեց՝ թվարկվում է այսպես. «Արա Գեղեցիկը որդի Արամի, որդի Հարմայի, որդի Գեղամի, որդի Ամասիայի, որդի Արամայիսի, որդի Արամանյակի, որդի Հայկի, որ դուրս եկավ Բելին հակառակորդ և միաժամանակ նրա կյանքին վերջ դնող»։ Այս բանն ասում է Աբյուդենոսը իր առաջին առանձին մասը ազգարանության մեջ, որ վերջերս ումանք դեն զցեցին։

Սրանց վկայում է և Կեփաղիոնը¹³, որովհետև ասում է իր գրքի գլուխներից մեկում. «Մեր աշխատության սկզբում սկսեցինք մանրամասն գրել բոլոր ազգարանություններն արքունական դիվաններից առնելով, բայց թագավորներից հրաման ստացանք՝ հներից բաց թողնել աննշան և վատասիրտ մարդկանց հիշատակությունը, այլ հիշել միայն քաջ, իմաստուն և աշխարհակալ նախնիքներին և մեր ժամանակն իզուր չվատնել» և այլն։

13 Կեփաղիոնին հիշում է Եվսեբիոս Կեսարացին և նրանից քաղվածքներ է անում։ Խորենացին էլ Եվսեբիոսից։

Այլ մեզ բոլորովին օտարոտի և ձշմարտությունից դուրս է թվում այն, որ ասում են, իբր թե Նինոսը Բելի որդին է կամ նույն ինքը Բելը, որովհետև ոչ ազգաբանությունը, ոչ էլ տարիների գումարումը այս չեն հաստատում. գուցե մեկը այս երկուսի, նշանավոր և անվանի լինելու պատճառով պատշաճ համարած լինի հեռավորին իբրև մոտավոր նշանակել:

Այս բաներն իսկապես մենք գտանք հունարեն գրականության մեջ: Թեպետև իրենք հույները քաղդեերենից փոխադրեցին իրենց լեզվին, և թեպետ քաղդեացիները կամ ինքնաբերաբար՝ հոժար կամքով այս կատարեցին, կամ թագավորների հրամանից հարկադրված՝ ինչպես մի ումն Առիու և ուրիշ շատերը, բայց մենք հույներին ենք համարում, նրանցից ուսած լինելով:

Զ

ԱՅՆ ՄԱՍԻՆ, ԹԵ ՄՅՈՒՄ ՀՆԱԽՈՍՆԵՐԸ ՈՐՈՇ ԲԱՆԵՐՈՒՄ ՄՈՎՍԵՍ
ՄԱՐԳԱՐԵՒՆ ՀԱՄԱՉԱՅՆ ԵՆ ԵՎ ՈՐՈՇ ԲԱՆԵՐՈՒՄ ՏԱՐԲԵՐ, ԵՎ
ՈԼՈՄՊԻՈԴՈՐՈՍ ՓԻԼԻՍՈՓԱՅԻ

ՀԻՆ ԱՆԳԻՐ ԶՐՈՒՅՑՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

Բազմաթիվ գրվածքներից ընտրելով հավաստին, որքան կարողացանք՝ նշանակեցինք Նոյի երեք որդիների սերունդները մինչև Արքահամը, մինչև Նինոսը, մինչև Արամը, որին կարծում եմ, խելացի մարդկանցից ոչ չի հակառակի, եթե միայն մարդ չցանկանա պատմության ձիշտ կարգը խանգարելով, ձշմարիտ պատմություններն առասպելների վերածել: Այս բաներով թող ամեն մեկը ուրախանա, ինչպես կամենում է:

Բայց եթե դու շնորհակալ լինես մեր նեղությունների և ջանքերի համար, ով ուսումնասեր և մեզ այս հարցերում աշխատեցնող, համառոտ խոսքերով կիշատակեմ, թե իին վիպագիրներն ինչպես գրեցին մեր վերը շարակարգածի մասին, թեպետ ներկայումս չեմ կարող ասել, թե արդյոք թագավորների մատենադարաններում այնպես գտան, թե ամեն մեկն ըստ իր ձաշակի կամեցակ փոփոխել անունները, զրույցները և ժամանակները, կամ թե մի ուրիշ որևէ պատճառով: Բայց ինչպես սկզբի մասին երբեմն ձշմարիտ են ասում և երբեմն ստում են,- օրինակ՝ նախաստեղծին չկոչելով առաջին մարդ, այլ թագավոր, նրան օտարոտի և նշանակությունից զուրկ անուն տալով և երեսունվեց հազար տարվա կյանք վերագրելով ստում են, իսկ նահապետների թվով և ջրհեղեղի հիշատակությամբ գուգընթանում են Մովսես մարգարեին,- այնպես էլ ջրհեղեղից հետո երեք անվանի մարդիկ նշանակելով աշտարակաշինությունից առաջ և Քսիսութքիոսի Հայաստան

նավարկությունից հետո՝ ճշմարիտ են խոսում: Իսկ անունների փոփոխումով և ուրիշ շատ բաներով ստում են:

Բայց ես այժմ կուրախանամ իմ առաջիկա խոսքերը սկսելով ինձ սիրելի և շատերից ավելի ճշմարտախոս Բերոսյան Սիրիլայից¹⁴: Նա ասում է. «Նախքան աշտարակը և մարդկային խոսակցության բազմալեզու դառնալը, և Քսիտութրիոսի դեպի Հայաստան նավարկությունից հետո, երկրի իշխաններ են դառնում Զրվանը, Տիտանը և Հապետոսթեն», որ ինձ թվում են Սեմը, Քամը և Հաքեթը:

«Երբ նրանք, ասում են նա, ամբողջ աշխարհը բաժանում էին իրենց իշխանությունների մեջ, Զրվանը գորեղանալով տիրում է մյուս երկուսի վրա»: Հետո արդեն Զրադաշտ մոզք՝ բակտրիացիների, այսինքն մեղեացիների թագավորը, այս Զրվանին կոչեց սկիզբ և աստվածների հայր և Էլի ուրիշ շատ բաներ նրա մասին առասպելաբանեց, որոնք կրկնելը անտեղի ենք համարում:

«Արդ՝ երբ Զրվանը բռնացավ, ասում են Սիրիլան, Տիտանը և Հապետոսթեն նրան դիմադրություն ցույց տվին՝ նրա հետ պատերազմի բռնվելով, որովհետև նա մտադրություն ուներ իր որդիներին բոլորի վրա թագավորեցնել: Այս խառնակության

ժամանակ, ասում են, Տիտանը հափշտակեց Զրվանի ժառանգության սահմաններից մի մասը: Այս ժամանակ մեջ մտավ նրանց քույր Աստղիկը և համոզելով, խռովությունը դադարեցրեց: Տիտանը և Հապետոսթեն համաձայնում են, որ Զրվանը թագավորի, բայց ուխտով և երդումով դաշինք են հաստատում, որ Զրվանից ծնվելիք բոլոր արուներին սպանեն, որպեսզի սերնդե սերունդ չթագավորի. այս նպատակով հզոր մարդկանց վերահսկող նշանակեցին նրա կանանց ծնունդների վրա: Եվ երբ երկուսին սպանեցին, երդումը և ուխտը հաստատ պահելու համար, ապա Աստղիկ քույրը

14 Բերոսոսյան Սիրիլա: Սերիլաները հին Հունաստանում և Հռոմում կույսեր էին, նվիրված Ապոլոնին, ապրում էին մենակ քարայրներում, անձավներում, և երեմն երեմն էքստազի մեջ գուշակություններ էին անում: Շատ հարգված էին ժողովրդից: Առանձնապես հիշվում է Էրիթրեայի Սիրիլան, որին վերագրվում է առաջին Սիրիլյան գիրքը (գուշակությունները) հունարեն վեցոտնյան ոտանավորություն: Այս գիրքը շատ մեծ գնով գնեց Տարկվինիոս Գոռոզը (Հռոմի թագավոր Զ. դարում ն.քր.) և հրամայեց պահել Կապիտոլիայում, Յուպիտերի (Զեսի) տաճարում, գետնի տակ, հրդեհից ապահով պահելու համար: Այդ գիրքը կարող էին բանալ և նայել սենատից հաստուկ լիազորված մարդիկ՝ որևէ հասարակական մեծ աղետի ժամանակ: Բայց մի հրդեհի ժամանակ այս գիրքը այրվեց, դիմեցին Հունաստան և Արևելք գուշակությունների բեկորները հավաքելու՝ որպեսզի նորը կազմեն: Այս Սիրիլայի օրինակով առաջ եկան և ուրիշ սիրիլաներ Արևմուտքում և Արևելքում, քաղեա-երրայական, բարելոնական, նույնիսկ Քրիստոսից հետո գրվեցին սիրիլյան գրքեր Աղեքսանդրիայի հրեա և քրիստոնյա հեղինակների ձեռքով: Այս արևելյան սիրիլաներից մեկն է և Պատմահոր հիշած Բերոսայն սիրիլան, որ բարելոնական սիրիլա էր՝ Սաբբա կամ Սամբետա անունով, դուստր Բերոսի:

Զրվանի կանանց հետ միասին համոզում են Տիտաններից մի քանիսին՝ մյուս մանուկներին կենդանի պահել և ուղարկել արևմուտք, այն լեռը, որին ասում էին Դյուցնկեց, իսկ այժմ կոչվում է Ոլիմպոս:

Արդ՝ այս բաները ուրիշ մեկը թեկուզ առասպել՝ թեկուզ ճշմարտություն համարի, բայց ես հավատացած եմ, որ շատ բան ճշմարիտ է: Որովհետև Կիպրոսի Կոստանդիա քաղաքի եպիսկոպոս Եպիփանը¹⁵ հերձվածների դեմ գրած գրքում, երբ ձեռնարկում է ապացուցանել Աստծու ճշմարտությունն ու արդարադատությունը՝ այսպես է ասում իսրայելացիների ձեռքով յոթն ազգերի ոչնչացման մասին: Աստված արդարադատությամբ ոչնչացրեց այդ ազգերը իսրայելացիների առջևից, որովհետև նրանց կալվածների հողն ընկնում էր Սեմի որդիների բաժնի մեջ, իսկ Քամը հարձակվելով բռնությամբ հափշտակեց այդ երկիրը, իսկ Աստված երդմամբ տրված ուխտի իրավունքը պաշտպանելով վրեժ է առնում Քամի ցեղից և ժառանգությունը վերադարձնում է Սեմի որդիներին: Բայց Տիտաններին և Ռափայիլներին Ս. Գիրքն էլ հիշում է:

Բայց մենք պետք է թեկուզ շատ կարծառու կրկնենք ոմանց անզիր հին գրուցները, որ վաղ ժամանակ պատմվում էին հունաց իմաստունների մեջ: Այս գրուցները մեզ հասան Գորգի և Բանան կոչված անձերի ձեռքով, ինչպես և երրորդի՝ ումն Դավթի¹⁶ միջոցով: Սրանցից մեկը, փիլիսոփայություն ուսած, այսպես էր ասում. «Ով ծերեր, երբ ես Հունաստանում էի և ուսանում էի զիտություններ՝ մի օր դեպք եղավ, որ իմաստուն և բազմահմուտ անձերի մեջ խոսակցություն բացվեց աշխարհագրության և ազգերի բաժանման մասին: Ումանք գրքերը բացատրում էին այլաբանորեն, ումանք ուրիշ կերպ: Իսկ Ոլիմպիոդորոս¹⁷ անունով մեկը, որ նրանց մեջ ամենահմուտն էր,

15 Եպիփան Կիպրացի, հրեա ծնողների զավակ, ծնված Պաղեստինում 310 թվին, Քրիստոնեություն ընդունելուց հետո ձեռնադրվեց եպիսկոպոս: Կիպրոսի Կոստանցիա քաղաքի մեծ հակառակորդ էր Որիփինեսի և հակառակորդ որևէ ազատ մտքի: Նրա զիսավոր շարադրությունը կոչվում է Տանու դեղարան, որի մեջ թվարկված են բոլոր հերետիկոսությունները, ունի նաև բազմաթիվ ձառեր: Մեռել է 404 թվին: Այս գրվածքը դեռ հինգերորդ դարում թարգմանված է հայերեն և կոչվում է Գիրք Հերձվածոց: Խորենացին ըստ իր հայացքի- թե հեթանոսական առասպելներն իրենց տակ թաքցնում են պատմական իրողություններ, այստեղ ևս Եպիփան Կիպրացու գրվածքից բերում է մի ընդարձակ հատված՝ արդարացնելու համար Սիրիլլայի ավանդումը, թե Տիտանը (այսինքն Քամը) հափշտակեց Զրվանի (Սեմի) ժառանգության սահմաններից մի մասը:

16 Գորդիի և Բանանի մասին ոչ մի հիշատակություն չկա ուրիշ տեղ: Իսկ «ումն Դավթ» հավանորեն Դավթ Անհաղթն է, և նա է, որ ծերերի ժողովում պատմում է՝ ինչ որ Հունաստանում ուսած ժամանակ լսել էր զիտնական Ոլիմպիոդորից:

17 Այս Ոլիմպիոդորը հույն պատմագիր էր Եգիպտոսի Թերե քաղաքից, և ապրում էր Եղարում h.թ....: Գրել է պատմություն 407- 425 թվականներում պատահած անցքերի: Նրա ապրած

այսպես ասաց. «Զեզ կպատմեմ անգիր զրույցներ, որ ավանդաբար հասել են մինչև մեզ, որ գեղջուկներից շատերն ել մինչև այժմ պատմում են: Եռել է մի մատյան Քսիսութրիոսի և նրա որդիների մասին, որ այժմ ոչ մի տեղ չի երևում, որի մեջ ասում են, պատմվելիս է եղել այսպես: Երբ Քսիսութրիոսը նավեց դեպի Հայաստան և ցամաքի հանդիպեց՝ նրա որդիներից մեկը, Սեմ անունով, գնաց դեպի հյուսիսային արևմուտք՝ երկիրը դիտելու, հանդիպեց մի փոքր դաշտի մի երկայնանիստ լեռան մոտ, որի դաշտի միջով գետ էր հոսում դեպի Ասորեստանի կողմերը: Այստեղ գետի մոտ նա կանգ է առնում ու մնում է երկու լուսնական ամիս, լեռն իր անունով կոչում է Սիմ և նորից վերադառնում է արևելահարավ՝ որտեղից որ եկել էր: Իսկ նրա կրտսերագույն որդիներից Տարբան անունով մեկը երեսուն ուստրերով և տասնհինգ դուստրերով ու սրանց ամուսիններով, հորից բաժանվելով բնակություն է հաստատում հենց այնտեղ նույն գետի ափին, որի անունով էլ գավառը կոչվում է Տարավն կամ Տարոն, իսկ այն տեղը, որտեղ Տարբանը բնակվեց, կոչվում է Ցրոնք, որովհետև այնտեղ առաջին անգամ որդիները բաժանվեցին նրանցից: Դարձյալ պատմում էին, թե նա կարծ օրեր ապրել է բակտրիացիների սահմանների մոտ, և այստեղ էլ մնացել է նրա որդիներից մեկը: Որովհետև արևելքի կողմերում Սեմին Զրվան են կոչում, իսկ գավառը կոչում են Զարվանդ մինչև այսօր»: Բայց ավելի հաճախ Արամյան ազգի ծերունիները փանդիռների նվազակցությամբ ցուցքերի և պարերի երգերում¹⁸ հիշատակում են այս բաները:

Եվ այս զրույցները սուտ են թե իրոք եղած՝ մեզ համար կարևոր չե, միայն որպեսզի դու ամեն բան գիտենաս, այս զրբում զետեղում եմ՝ ինչ որ լսովի գիտեմ և ինչ որ գրքերից, որպեսզի իմանաս իմ մտքի անկեղծությունը դեպի քեզ:

Է

ՀԱՄԱՌԱԾ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ, ԹԵ ԱՐՏԱՔԻՆ

Ժամանակը և մասնագիտությունը լավ զուգադիպում են Դավիթ Անհաղթի պատմածին՝ թե ժամանակով և թե նյութով:

18 «Յերդս ցցոց և պարուց»: Ցուց կամ ցուցք պարի մի տեսակի անուն է, բայց որ տեսակի որոշ չէ: Տարբեր կերպով են հասկանում: Քանի որ բառը գործ է ածված պար բառի մոտ, որ տառացի նշանակում է կլոր պար, երբ պարողներն իրար ձեռք ձեռքի բռնած մի շրջան են ձևացնում՝ կարծում ենք, թե ցուցքը հարկադրությամբ պետք է նշանակե կենտ պար, ինչպես է լեզորին (լեզզինկան): Ազաթանգեղոսի մեջ այս բառի գործածությունը.-»Կայթիւք վազելով, ցուց բարձեալ զքաղաքամէջսն լցին»- հարմար է զալիս մեր ենթադրած նշանակության:- Իսկ Փանդիռն հունարեն բառ է, որևէ երեք լարանի նվազարան: Մի հեղինակ նրան համանիշ է դնում կիթառին:

ՀԵՂԻՆԱԿՆԵՐԻ ԲԵԼ ԿՈՉԱԾԸ ԸՍՏ Ա. ԳՐՔԻ

ԻՍԿԱՊԵՍ ՆԵԲՐՈՎԹՆ Է

Բելի մասին, որին ժամանակակից էր մեր նախնին՝ Հայկը, շատերը շատ բաներ խառնաշփոթ են պատմում, բայց ես ասում եմ, թե Կոռնոս¹⁹ կոչվածը և Բելը՝ Նեբրովթն է եղել, ինչպես եգիպտացիները Մովսեսի նման թվում են՝ Հեփեստոս, Արեգակ, Կոռնոս, որոնք են Քամր, Քուշը, Նեբրովթը, բաց թողնելով Մեստրայիմին, որովհետև նրանք ասում են, թե իրենց առաջին մարդն եղել է Հեփեստոսը²⁰, որ զտել է կրակը: Թե ինչո՞ւ է սա կոչվում կրակը զտնող, կամ որ Պրոմեթեոսը²¹ գողացել է կրակն աստվածներից և շնորհել մարդկանց, որ այլաբանություն է և մեր նյութին չի վերաբերում: Նաև եգիպտացիների թագավորական ցեղերի կարգը և տարիների գումարումը Հովհանների թագավորական հարստություններից մինչև Հեփեստոս հավասար է զալիս եբրայեցոց, Հովսեփի ժամանակներից մինչև Սեմը, Քամր և Հարեթը:

Այսքանը բավական կհամարենք այս հարցերի մասին: Որովհետև եթե աշտարակաշինությունից սկսած մինչև ներկա ժամանակներս պատահած բոլոր բաները ջանանք մեջ բերել մեր պատմության մեջ ի գիտություն քեզ, ապա երբ կհասնենք քո ցանկացած պատմական գրույցներին, մանավանդ որ մեր առաջիկա գործն երկար է, իսկ մահկանացուների ժամանակը կարճ է և անհայտ: Ուստի կսկսեմ քեզ ցույց տալ մեր պատմությունը, թե որտեղից և ինչպես սկսվեց:

Ը

ԹԵ ՈՎ ԵՎ ՈՐՏԵՂԻՑ ԳՏԱՎ ԱՅՍ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

19 Կոռնոս՝ հունաց դիցաբանության մեջ ժամանակի աստվածը, Զևսի հայրը:

20 Հեփեստոս՝ հունաց դիցաբանության մեջ Զևսի որդին էր, կրակի աստվածը, կադ, ձարտար դարբին:

21 Պրոմեթեոս, հունաց դիցաբանության մեջ՝ Էվրիմետոնի և Հերայի որդին, որ Զևսի կայծակից գողացավ կրակը և եղեգով բերեց մարդկանց տվեց: Սրա համար Զևսը բարկանալով նրան շղթայեց (Կովկասյան) լեռներում, հրամայելով, որ մի արծիվ ցերեկները քցցէ նրա կուրծքն ու լյարդը, (որ գիշերներն էլի ամբողջանում էին): Վերջը Հերակլեսը, Զևսի թույլտվությամբ, արծվին սպանեց և Պրոմեթեոսին ազատեց: Նա համարվում է նաև արվեստների զտիչ, (սանսկրիտ լեզվով՝ նշանակում է՝ նա որ շփելով կրակ է հանում):